

YAYIN TANITIM

Dr. Selçuk Peker, *Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği)*, Kömen Yayınları, Konya, Ekim 2015, 352 s.

Hacı Veli BİŞKİN*

‘**Kült**’ kavramı konunun ilgili-leri dışında pek fazla bilinmemekle birlikte edebiyat alanındaki sözlüklerimizde de maalesef rastladığımız bir terim değildir.

Kavramın Oxford, Merriam ve Türkçe Sözlüklerde çeşitli anlamlarını görmekle birlikte Erman Altun ve Mahmut Tezcan “**kült**” kavramını ‘*Yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınma*’ olarak tanımlamaktadır (Peker, 2015: 16).

Geçmişten günümüze kadar kesintisiz bir şekilde yerleşim alanı olmuş ve üzerinde MÖ ve MS birçok medeniyet ve devlete ev sahipliği yapmış Selçuklular döneminde Darü’z-zafer, Darü’l- cihad ve Darü’s- süleha gibi unvanları taşımış Aksaray şehri, Eratna, Karamanoğlu Beyliği ve Osmanlı hâkimiyetinde yaşamış ve nihayet Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte 1920’den 20.05.1933 tarihine kadar vilayetlik pâyesini elinde tutmuş söz konusu tarihten itibaren de Niğde’ye bağlanmış kadim bir şehrimizdir.

15.06.1989 tarihinde 3578 sayılı Kanun’la yeniden illiği tescillenen Aksaray, coğrafi olarak 37-38 kuzey enlemleri ile 33-35 doğu boylamları arasında denizden 980-1000 m. yükseklikte ve 7997 km² yüz ölçüme sahip olup İç Anadolu’nun Kızılırmak bölümünde yer almaktadır. Doğusunda Nevşehir, güney doğusunda Niğde, batısında Konya, Kuzeydoğusunda Kırşehir ile çevrilidir.

* Aksaray Hizmetiçi Eğitim Ens. ve ASO Müd. biskin1@hotmail.com

Böylesine önemli bir coğrafi alanda konumlanmış ve bağrında birçok medeniyet ve milleti barındırmış ve besle (n)miş bu şehir zaman zaman yolu bu topraklara düşmüş İbni Batuta, Evliya Çelebi, W. John Hamilton, Bela V. J. Bartok seyyahların da- ilgi ve dikkatini çekmiş olup söz konusu seyyahlar eserlerinde Aksaray'dan önemle bahsetmişler ve şehirle ilgili geleceğe ışık tutacak önemli bilgiler vermişlerdir.

Bu denli tarihî derinliğe haiz bir şehrin kültürel anlamda da bir değeri ve miraslarının olmaması elbette göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Bugün Aksaray dediğimizde aklımıza ilk olarak Hasan Dağı, Somuncu Baba ve İhlara Vadisi gelmektedir.

Elbette bunların yanında şehirde eski devirlerden kalma kiliseler, kaleler, kervansaraylar, darphane, han-hamam, camii, mescit, türbe ve mezar gibi birçok tarihî ve kültürel miraslar görmektedir.

Özellikle bu yönüyle değerlendirildiğinde Aksaray henüz tarihî geçmişiyle yüzleş(e)memiş bâkir bir şehir olarak folklor, dil, tarih ve sanat tarihi alanındaki araştırmacılara kendisini keşfettirmek ve gün yüzüne çıkarttırmak için sabırsızlıkla beklemektedir.

Aksaray'la ilgili folklor ve halk edebiyatı anlamında Sayın Dr. Selçuk Peker 1995 yılından bu yana yorulmadan, bıkmadan gece gündüz çalışarak önemli ve ses getirici çalışmalara imza atmıştır.

Dr. Selçuk Peker, Türk halk edebiyatı ve folkloru adına önemli araştırmaları ve makaleleri bulunan Aksaray'a komşu illerimizden Konya/Ereğli'nin yetiştirdiği ilim adamlarından birisidir. İlham ve Kalem, Aksaraylı Ozan Bekir Coşkun'un Kaleminden(Konya 2016); Gönüm Süruru, Aksaraylı Âşık Sürurî Başer ve Şiirleri(Aksaray 2013); Ortaköylü Âşıklar(Konya 1999) gibi önemli kitaplara imza atmıştır.

Dr. Selçuk Peker, Selçuk Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdikten sonra aynı üniversitede yüksek lisans ve doktorasını tamamladı. Hâlen Selçuk Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümünde öğretim üyesi olan Peker, aynı zamanda Bölüm Başkanlığı görevini de yürütmektedir.

Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği) adlı eser Aksaray'ın folkloruna ait önemli bir boşluğu da doldurmaktadır.

Eser, üç ana başlık ve bunlara bağlı alt başlıklardan oluşmaktadır:

1. Giriş.

2. Aksaray'da Mezar ve Türbeler.

3. Kültler ve Bu Kültlerin Aksaray'daki Mezar ve Türbeler Etrafında Şekillenışı.

Eserin '**Giriş**' bölümünde genel bir bilgi verildikten sonra araştırmanın metodolojisi yani Aksaray'daki bu mezar ve türbeler araştırılırken gerek araştırma sırasında gerekse de sonrasında elde edilen verilerin değerlendirilmesinde nasıl bir metodun benimsendiği hakkında bilgi verilmiştir.

Giriş bölümünün üçüncü alt başlığı olarak da "**kült**" kavramı ve Türklerde Atalar Kültü hakkında bilgi verilmiştir.

Eserin ikinci bölümünü oluşturan "**Aksaray'da Mezar ve Türbeler**" ana başlığı altında önce Aksaray'ın MÖ 7000'li yıllarından başlayıp Hititler, Frigler, Lidyalılar, Medler, Persler, Makedonlar, Romalılar, Bizanslılar, Emevîler, Abbasîler, Selçuklular, Osmanlılar ve nihayet Cumhuriyet dönemine gelene dek olan tarihi macerası anlatılmış ve özellikle vilayet olduğu 1989 yılından beri şehrin nüfusu, diğer iller arasındaki nüfus ve gelişmişlik sırası, kendisine bağlı ilçeler, köyleri, mahalleleri ve Türkiye yüzölçümü içerisinde kapladığı alan gibi bilgiler istatistiki veriler ışığında değerlendirilmiştir.

Bu bölümün ikinci alt başlığı olarak tarihî kimliğe sahip türbe ve mezarlar ile kült merkezli türbe ve mezarlar hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Bu iki alt başlıktan sonra çalışmaya konu olan türbe ve mezarlar alfabetik sırayla verilmiş ve özellikle fotoğraflarla desteklenerek okuyucunun hafızasında kalıcılığı sağlanmak istenmiştir.

Bu bölümde Aksaray'da bulunan elli beş türbe ve mezarın bulunduğu yer hakkında bilgi verilirken onlar hakkında anlatıcılardan dinlenip kayda geçen ilginç ve çarpıcı bilgilere de yer verilmiştir. Bu türbe ve mezarlardan meşhur ve önemli gördüğümüz bazılarının isimlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Ali Baba Türbesi (Gökçe Köyü), Baydı Hatun Türbesi (İhlara Kasabası), Bayram Baba Türbesi (İl merkezi), Bedir Baba Türbesi (İl merkezi), Bekâr Sultan Türbesi (Gülpınar Kasabası), Bektaş Dede Mezarı (Çavdarlı Köyü), Çapan Dede Türbesi (Altınkaya Kasabası), Ekecik (Topçu) Baba Türbesi (Ortaköy İlçesi), Hamza Baba Mezarı (İl merkezi), Harun Dede Mezarı (Çiftevi Kasabası), Hasan Baba Mezarı (Helvadere Kasabası), Kemal Baba Türbesi (İl merkezi), Külhani Ali Baba Türbesi (İl merkezi), Ömer Dede Türbesi (Altınkaya Kasabası), Pir Ali Sultan Türbesi (İl merkezi), Somuncu Baba Türbesi (İl Merkezi), Şammaz Baba Türbesi

(Gökçe Köyü), Uzun Baba Mezarı (İl merkezi), Yunus Emre Türbesi (Sarıkaraman Kasabası), Yusuf Hakiki Baba Türbesi (İl merkezi)...

Eserin üçüncü bölümünde kültler üzerine durulmuş olup on yedi kült – **Gök Tanrı, atalar, ölü, mezar, dağ, taş, ağaç, dede/baba, demir, su, kurban, kemik, ocak, ateş, ışık, kesik baş ve Hızır** – verilmiştir. Kültler verilirken diğer kültlerle ortaklığı olanların ise ilkel topluluklar ve medeni milletlerin mitolojilerinden de örnekler verilmiş olup kültlerin sadece Türklere ait olan kültler Türk mitolojisindeki tarihi gelişimi ve algılanışına göre verilmiştir. Bu şekilde on yedi kült hakkında bilgi verildikten sonra ilgili kültün Aksaray'daki örnekleri kitapta “**Aksaray'da ... Kültü**” alt başlığıyla anlatılmıştır.

Kültlerin Aksaray'daki Mezar ve Türbeler etrafında nasıl şekillendiğini okurken çok ilginç, insanı şaşırtan, düşündürten, gülümseten bilgi ve anlatılara rastlamaktayız. Bu on yedi kült ve bunlara Aksaray'da örneklik teşkil eden türbe ve mezarları kısaca şu şekilde görmekteyiz:

Gök Tanrı Kültü: Külhani Ali Baba, Yusuf Hakiki Baba, Ali Baba (Gökçe Köy) türbeleri, Çavdarlı köyündeki kutsal direk; Hasan, Ekecik ve Harun Dağları.

Atalar Kültü: Çavdar Baba, Çal Dede, Gül Dede, Kaş Dede, Külhani Ali Baba, Yusuf Hakiki Baba, Yunus Emre, Somuncu Baba mezar ve türbeleri; Hasan, Ekecik ve Harun Dağları.

Ölü Kültü: Çapan Dede, Çal Dede mezarı.

Mezar Kültü: Hasan Baba, Ekecik Baba, Harun Baba; Çal Dede, Çiçek Dede, Çapan Dede; Kemal Baba, Kül Ali Baba, Pir Ali Sultan; Şamamaz Baba mezar ve türbeleri.

Dağ Kültü: Hasan Dağı, Ekecik Dağı ve Harun Dağı.

Taş Kültü: Bedir Baba, Hasan Baba- Ali Baba çekişmesi, Taptuk Baba, Harun Baba, Sancılı Baba, Uzun Baba mezar ve türbeleri.

Ağaç Kültü: Baydı Hatun ve Şammaz Baba, Taptuk Baba, Ekecik Baba, Yusuf Hakiki Baba, Sancılı Baba mezar ve türbeleri yanındaki ağaçlara dayalı kültler.

Dede/Baba Kültü: Elli beş ata mezarından otuz sekizi baba ve dede adlarıyla bilinmektedir. (Peker, 2015:183)

Demir Kültü: Demirci Baba, Çavdar Baba I, Çulhan Baba, Hashas Baba, Baydı Hatun mezar ve türbeleri.

Su Kültü: Ekecik ve Bedir Babaların ayaklarını yere vurarak su çı-karması; Baydı Hatun, Çal Dede, Çapan Dede, Çiçek Dede, Ekecik Baba, Harun Baba, Ömer Dede, Taptuk Baba, Yunus Baba mezarları ise yağmur duası için çıkılan mekânlardır.

Kurban Kültü: Kaş Dede, Şammaz Baba, Hasan Baba, Bekâr Sul-tan, Çapan Dede, Çal Dede türbeleri kendilerine horoz ve koyun kurban edilerek yapılan kanlı kurban örnekleri; Baydı Hatun, Çal Dede, Çapan Dede, Çaputçu Baba, Çavdar Baba I, Çavdar Baba II, Çiçek Dede, Harun Baba, Hashas Baba, Kaş Dede, Kesik Baş, Ömer Dede, Pir Ali Sultan, Şammaz Baba, Yunus Baba kansız kurban örnekleri olarak tespit edilen mezar ve türbelendir.

Kemik Kültü: Şammaz Baba, Ali Baba, Baydı Hatun, Çavdar Baba II türbe ve mezarları.

Ocak Kültü: Bir hastalığı iyileştirdiğine inanılan Terlemez Baba, Bektaş Dede, Sancılı Baba mezarları.

Ateş Kültü: Bayram Baba, Baydı Hatun, Çapan Dede, Çaputçu Baba, Çavdar Baba II, Harun Dede, Demirci Baba, Ömer Dede, Sancılı Baba, Yunus Baba, Uzun Baba mezar ve türbeleri.

Işık Kültü: Bayram Baba, Bekâr Sultan, Çapan Dede, Çavdar Baba I, Çiçek Dede, Fatma Sultan, Harun Dede, Kara Abdal Dede, Kesik Baş, Pir Ali Sultan, Selime Hatun, Üçler, Yunus Baba, Yusuf Hakiki Baba me-zar ve türbeleri.

Kesik Baş Kültü: Kesik Baş ve Sancılı Baba türbesi.

Hızır Kültü: Şammaz Baba Türbesi.

Çalışmada, eserin tamamını kapsayan bir sonuç, soyadı esasına göre alfabetik olarak hazırlanmış dört sayfalık bir kaynakça ve bir dizin de var-dır.

Çalışmanın **Ek**'ler bölümünün birinci kısmında derleme metinler küçük punto ve satır aralıklarıyla verilirken ikinci kısımda soyadı sırası esasına göre Kaynak Kişiler Listesi, üçüncü kısımda ise belli bir seçme işleminden geçmiş fotoğraflara yer verilmiştir.

Kanaatimiz odur ki, Aksaray coğrafyası esas alınarak hazırlanan eser Aksaray folkloruna önemli katkılar sunacaktır. Yine Selçuk Peker Bey'in eserinde de işaret ettikleri üzere buradan elde edilen veriler komşu illerdeki verilerle de birleştirilerek bu yönde yeni çalışmalar yapılabilirse

ortaya daha başka önemli, ilginç ve halk bilimine katkı sunacak veriler ve sonuçlar ortaya çıkacaktır.

Yine yazarın sonuç bölümünde

Özellikle halk bilimi alanında milleti millet yapan kültürel öğelerin önce iller bazında tespit edilmesi, sonrasında ülkeler arası işbirliği ile aynı çalışmaların Türkistan ve diğer Türk coğrafyalarında yaptırılması; elde edilecek verilerin işlenmesiyle ortaya çıkacak malzemenin de kültürel birlikteliği sağlamaya yardımcı bilim ve sanat dallarında kullanılması, ortak ideal olmalıdır. (s.239)

cümleleriyle işaret ettiği hususlar gerçekleştirilebilirse ileriye dönük daha sağlıklı sonuçlar elde edilebilir.

1995'ten 2015'e kadar yaklaşık yirmi yılını Aksaray halk kültürü ve folkloruna adanmış Selçuk Peker'e çalışmalarında başarılar dilerken bu minvalde çıkaracağı ve bizleri aydınlatacağı, bilgilendireceği eserlerini sabırsızlıkla beklediğimizi belirtmek isterim.